

KÖTETKATALÓGUS VAGY CÉDULAKATALÓGUS

A CÉDULAKATALÓGUS A KÖTETKATALÓGUSNAK MÉG AZ EMLÉKÉT IS CSAKNEM KITÖRÖLTÉ

F. 3379 PIZER, Irwin H.: *Book catalogs versus card catalogs.* - *B. Med. Libn. Ass.* 35. vol. 1965. 2. no. 225-238. p. Ilustr.

Kötet vagy cédulakatalógus?

6:1396

(7.3) (7.33)
(4.481)

A kötetkatalógusok (1) könyvtári gyakorlatban való alkalmazása - több gépkereskedő meggyőződésével ellentétben - nem ujkéletű dolog. Bár ez a tény aligha jelent újságot a könyvtárosoknak, mégis meglepő, hogy a cédulakatalógus, ha valamennyi gyakorlati alkalmazását

vesszük, valamivel több mint hetven évre tekinthet vissza. E hetven év alatt kezelhetőségét oly erővel bizonyította, hogy átvette a kötetkatalógus helyét s még emlékét is csaknem kitörölte.

AZ ELSŐ "CÉDULAKATALÓGUS" VALÓSZÍNŰLEG AGYAGBÓL VOIT

Könyvtárak már a mezopotámiai és az egyiptomi civilizációk óta léteztek. Nem indokolatlan annak feltételezése, hogy ezek a könyvtárak katalógusokkal is rendelkeztek. Mezopotámiában agyag volt az iróanyag. Feltételezhető tehát, hogy a katalógusok is agyagtáblákból álltak. Mivel pedig a nyilvántartások számtalan táblát tölthettek ki, az agyagtáblák sorozata tekinthető az első cédulakatalógusnak. Ezt a típusu katalógust évezredekkel később azonban újból fel kellett találni, akkor, amikor a kötetkatalógus alkalmazása belső, megoldhatatlan problémái miatt megszűnt.

A TEKERCSCATALÓGUS

A katalógusok következő típusa valószínűleg a tekercs-katalógus volt. Fő hátránya feltételezhetően abban rejlett, hogy míg használója bibliográfiái feljegyzéseit készítette, visszatekeredett.

A KÖTETKATALÓGUS KIALAKULÁSA ÉS - A KÖNYVTÁRAK ÁLLOMÁNYÁNAK NÖVEKEDÉSÉVEL - BUKÁSA

A tekercskatalógus átadta helyét a kódexnek, és ezután - amilyenek már mi is ismerjük - megszületett a kötetkatalógus. A kolostorokban, a palotákban, valamint magánszemélyek házában hatalmas könyvtárakat hordtak ösz-

(1) A kötetkatalógusok problémakörével a következő két mű foglalkozik részletesen: *Book catalogs*. Ed by Robert E. Kingery, Maurice F. Tauber. New York, Scarecrow Press, 1963. VIII, 330 p. - A Könyvtártudományi Szakkönyvtárban 3-2540 raktári szám alatt található.

Ranz, Jim: *The printed book catalogue in American libraries, 1723-1900.* [Ed. by the American Library Association, Chicago, 1964. VII, 144 p. /ACRL monograph 26.no./ - A Könyvtártudományi Szakkönyvtárban 3-2682 raktári jelzeten található.

szé, s ezeket a könyvtárakat gyakran diszes, sőt fényűzőnek mondható termekben tartották. Ahogy nőttek a könyvtárak és ahogy növekedett a tudományos kiadványok száma, oly mértékben vált nyilvánvalóvá, hogy szükség van bibliográfiai nyilvántartásukra. A könyvtárakban ezt az igényt kötetkatalógussal, tudományos kiadványoknál mutatóval, majd nem sokkal később kivonatokkal elégítették ki.

Abban az időben, éppugy mint most, a katalógusszerkesztés különféle problémákat vetett fel. Ezek közül talán a legfontosabb az elrendezés módja volt. Szerencsére, ezekkel a korai, olult kérdésekkel nem kell részletkeimenően foglalkozunk. Elegendő annyit mondanunk, hogy voltak katalógusok, melyeket szerzők szerint állítottak össze, ilyen pl. Pinelo katalógusa (1. ábra) annak a könyvtárnak állományváról, mely elsőnek tartalmazott Amerikáról szóló irodalmat.

CATALOGO			
DE LOS AVTORES CO mentadores, i Traductores, que se contienen en este Epitome; con las lenguas, en que escriuieron; i distincion de impressos ò manuscritos.			
LOS NVMEROS ARABIGOS señalan las paginas del Epitome, i los Castel- lanos, las del Apéndice; i los que tienen esta señal † son Autores capitales de las materias.			
A			
	Abisfeldea. 167.	M. S	Arabig.
	† Abraham Ortelio. 177.	imp.	Castell.
	† Adriano Mecio. 148. 173.	imp.	Latina.
	Adriano Romano. 140. 148. 174.	imp.	Latina.
	Adriano Turnebo. 16;	imp.	Latina.
	Agatârquides. 174.	imp.	Griega
	Agateremin. 178.	M. S	Griega
	Agultin Cravaliz. 70. 84.	imp.	Italiana
E.	† Agustin de Avila Padilla. 114.	imp.	Castell.
F.	Agustin de Tordessillas. 28.	M. S	Castell.
	† Agustin de Zarate. 84.	imp.	Castell.
	Alexandro Citalino. 167.	imp.	Latina.
	Alexandro Guanino. 44. 169.	imp.	Latina.
	Alexandro Magno. 153.	imp.	Griega.
***			Alc-

Az El Epitome de Pinelo, Primera Bibliografía del Nuevo Mundo egy oldala. Közül, hogy a művet milyen nyelven írták, valamint hogy kézirat-e, vagy nyomtatott.

1. ábra

Más katalógusok a tárgy dátuma szerinti időrendben és nem a kiadás sorrendjében tartották nyilván a műveket; ilyen pl. White Kennett Primordiája, az első olyan könyvtár katalógusa, mely az Amerikáról angol nyelven írt műveket gyűjtötte. Figyelemreméltó e kötet indexe abból a szempontból, hogy mind a szerzőket mind pedig a tárgyat feltünteti és így a szótárkatalógus előfutárának tekinthető. A kötetkatalógusokat cím, tárgy, adományozó, méret, beszerzési dátum stb. szerint is állították még össze. (2. ábra)

E különféle típusu katalógusoknak egy közös célja volt: a tulajdonos, illetve az olvasó tájékoztatása arról, mit hol talál meg a könyvtárban. A korai

A Defence against the Scots Abdicating DARIEN, including an Answer to the Defence of the Scots Sentences there. Author's Britannia sed Dunelm. Printed in the Year 1700. See. p. 168.

A short Vindication of *Phil. Lee's* Defence of the Scots abdicating DARIEN. Being in Answer to the Challenge of the Author of *The Defence* of that Settlement, to prove the Spanish Title to *Darien*, by Inheritance, Marriage, Donation, &c. With a Prefatory Reply to the false and scurrilous Assertions of the new Author of *The Just and Modest Vindication*, &c. And some Animadversions on the material Part of it, relating to the Title of *Darien*. London, Printed in the Year 1701. See. p. 48. [See more on this Subject under the Years 1697, 98, and 1701.]

A Trumpet Sounded out of the Wilderness of America, which may serve as a Warning to the Governours and People of England to beware of QUAKERISM. Wherein is shewed how in PENNSYLVANIA, and there away, where they have the Government in their own Hands, they hire and encourage Men to Fight; and how they Persecute, Mute, and Imprison, and take away Good for Conscience sake. By Daniel Linds. Printed by William Bradford, at the Bible in New-York, 1699. See. p. 151.

A Paper to *William Penn*, at the departure of that Gentleman to his Territory for his Perusal in PENNSYLVANIA. Wherein two Points are proposed to him concerning the Quakers Religion, that he may receive himself Conviction, or render to others that are Conscientious about them, Christian Satisfaction; The one is their Belief of an *Infallible Guidance*: The other is their Disuse of the two Holy and Blessed Sacraments. With an occasional Dissertation concerning Predestination, or God's Decree about saving Man, in reference to the Doctrine of others, and not the Quakers only. By a Friend unknown. London, Printed for H. Mortlock. 1700. 4to. p. 24.

The Order of the Gospel Professed and Practised by the Churches of Christ in NEW-ENGLAND, justified by the Scripture, and by the Writings of many Learned Men, both Ancient and Modern Divines, in Answer to several Questions relating to Church-Discipline. By *Isaacus Marston*, President of *Harvard College* in Cambridge, and Teacher of a Church at *Boston* in New-England. Re-printed at London, and sold by *A. Baldwin*. 1700. 8vo. p.

More Wonders of the Invisible World. Or the Wonders of the Invisible World display'd in five Parts. Part 1. An Account of the Sufferings of *Mary*

A Bibliothecae Americanae Primordia, az első, Amerikával foglalkozó angol nyelvű bibliográfia egy oldala; a katalógust White Kennett állította össze. A katalógus érdekessége, hogy időrendi elrendezésű. Az összeállítás azonban nem a kiadás dátuma szerint, hanem a milben tárgyalt idők szerint történt. Fenti példánkban a műveket az 1699-es év szerint csoportosították, jóllehet kiadásuk évük sokkal későbbi.

2. ábra

katalógus - formáját tekintve - minden kétséget kizárólag kéziratos katalógus volt, sorközi bejegyzésekhez hagyott széles sortávolsággal ellátva. A katalógusok e fajtája kis mérete következtében nagyon megfelelő volt a könyvtárak számára. A Surgeon General's Office Könyvtára 1840-ből való kéziratos katalógusa (3. ábra) valószínűleg e típus jellemző példája. Megváltozott a helyzet az 1870-es években, amikor a Könyvtár kénytelen volt összeállítani három kötetből álló első nyomtatott katalógusát, hogy később ezt a monumentális Index Catalogue kövessék!

A könyvtárak egyre gyorsabb ütemű növekedésével jobb megoldás bevezetése vált szükségessé. A problémát végül is a cédulakatalógus bevezetése oldotta meg. Az a tény, hogy sikeresen helyettesítette a kötetkatalógust, nagymértékben a technika fejlődésének ti. az írógép feltalálásának s - nagy huzódózás után - végülis könyvtári munkaeszközként való elfogadásának köszönhető. (2)

(2.) Az írógép iránti bizalmatlanságra jellemző, hogy a Szegedi Egyetemi Könyvtárban 1950-ben a címlírásokat kézírással készítették. (Szerk.)

<u>D</u>	
<i>Darwall's Surgery</i>	2 th ed.
<i>Dykeson on Joints</i>	1 th ed.
<i>Duross's Trauma</i>	2 th ed.
<i>Duross on Children</i>	1 st ed.

<u>E</u>	
<i>Esch's Medical Practice</i>	2 nd ed.
<i>Edwards on Physical Signs</i>	1 st ed.

<u>F</u>	
<i>Fergusson on Fractures</i>	1 st ed.
<i>Fergusson on Hip Joint</i>	1 st ed.
<i>Fergusson on Atmosphere</i>	1 st ed.

<u>F</u>	
<i>Fergusson's Practice</i>	2 nd ed.
<i>Fergusson's Experiments</i>	1 st ed.
<i>Fergusson's Midwifery</i>	1 st ed.
<i>Fergusson on Gun Shot Wounds</i>	1 st ed.
<i>Fergusson's Surgery</i>	2 nd ed.
<i>Foods Study of Practice</i>	5 th ed.
<i>Foster's General</i>	1 st ed.

<u>H</u>	
<i>Hunter on the Blood</i>	1 st ed.
<i>Hunter on female Children</i>	1 st ed.
<i>Hunter's Manual of Anatomy</i>	2 nd ed.
<i>Hunter on Venous</i>	1 st ed.
<i>Hunter's Syst. Surgery</i>	3 rd ed.
<i>Hunter's Midwifery</i>	1 st ed.
<i>Hunter's Surgery</i>	1 st ed.
<i>Hunter's Surgery</i>	1 st ed.
<i>Hunter's U. S. Manual</i>	2 nd ed.
<i>Hunter's Researches</i>	1 st ed.
<i>Hunter on the Teeth</i>	1 st ed.
<i>Hunter on Spinal fluid</i>	1 st ed.

"A Catalogue of Books in the Library of the Surgeon's Office"-ból vett példa. Összeállításának módja - a modern szabványok szerint - még a 2. ábrán bemutatotténál is hagyományosabb; a "könyv" megjelölés több esetben tértrevezető, mivel folyóirat-kötetek szintén szerepelnek a katalógusban.

3. ábra

ÖSSZEHASONLÍTÓ VIZSGÁLATOK

E rövid bevezetés után eljutottunk ahhoz a ponthoz, ahol a kötet- és cédulakatalógusok jó és rossz tulajdonságait tárgyalhatjuk.

A KÖTETKATALÓGUS ELŐNYEI

A kötetkatalógus elvitathatatlan előnyei közé tartozik, hogy több példányban készíthető. Természetesen a nyomtatott katalógusokra gondolunk, mivel a kéziratos katalógusok sokszorosítása rendkívül hálátlan feladat. (A nyomtatott szöveg természetesen olvashatóbb, mint a kézírás, még ha attól a bámulatraméltó könyvtáros-kéztől származik is!) Mivel a nyomdai költségek legnagyobb részét a betűszedés költségei teszik ki, 100 példány nyomása nem sokkal nagyobb költségtöbbletet jelent, mint huszonöté. A nyomtatott szöveget továbbá sokkal könnyebben áttekinthetjük, egyszerre több címlistát is átfuthatunk. De van ezen kívül még több döntő előnye is. Nem szükséges, hogy a katalógus az illető könyvtáron belül maradjon. Más könyvtáraknak és olvasóknak is megküldhetjük. Ez az előnye főleg tudományos kutatások szempontjából jelentős. A katalógust magukba foglaló kötetek jóval kevesebb alapterületet foglalnak el, mint a cédulakatalógusok. Tárolásuk tehát nem igényel különleges és drága szekrényeket. Ezenfelül az esetleges pontatlanságokat a kötetkatalógusokban könnyebben megállapíthatják. Ez a jellemzőjük különösen a cédulakatalógusokról készített kötetkatalógusok esetében előnyös. A xerográfia korában óriási segítséget jelent az, hogy a kötetkatalógusokból bármely kívánt rész - jegyzetekkel, megjegyzésekkel való ellátás céljából - kifényképezhető. Előnye még az

is, ami a kiadásra való előkészítésekör jelentkezik. A szerkesztő gondosan és könyörtelenül ügyelhet rá, hogy a katalógus összeállításakor minden felesleges adatot elhagyjon. Cédulakatalógusok esetében nem áll fenn ez a lehetőség.

A KÖTETKATALÓGUS HÁTRÁNYAI

A kötetkatalógusnak azonban több nagy fogyatékosága is van. Előállítási költségei magasak és ami még döntőbb, már kiadása előtt idejét-multtá válik. A betűszedés, korrektúra, nyomás és kötés munkafolyamatai ui. hosszú időt vesznek igénybe. A kötetkatalógus ezenkívül nem rugalmas: a bejegyzett változtatások, törlések elcsufítják a külalakot, és ezt természetesen egyikünk sem szereti. Még nagyobb problémát jelent az új adatok felvétele. Ezt nem oldhatjuk meg egyszerűen üres lapok előzetes befűzésével, mert a racionális sorrend végül mégis csak felborul. Az emberek hajlamosak rá, hogy a kötetkatalógusokat - mint bármely más könyvet - ellopják, vagy finomabban szólva, nem hivatalosan kikölcösözzék. A lapokat kiszaggatják, de a normális elhasználódás is problémát jelent. Mivel a kötetkatalógus már megjelenésének pillanatában elavult, kiegészítő, pótkatalógust kell kiadni, ami a nyomdabaküldés és a megjelenés időpontja közötti állománygyarapodást tükrözi. Röviden áttekinthetjük majd a használatos pótfüzetek és egyéb megoldások néhány fajtáját. Napjaink fotografiai megoldással készült katalógusainál teljesen figyelmen kívül hagyják az olvasás testi és szellemi kényelme szempontjából oly fontos optimális méret nagyságot. Az a tény, hogy a kötetek esetleg nehezek és túlméretezettek, mint pl. a British Museum Catalog, vagy a Cumulated Index Medicus, a kötési technikával és a kezeléssel kapcsolatos problémákat veti fel. Abban az esetben, ha a katalógus egyik kötete hosszabb ideig van valakinél, a használó ezzel az állomány egy jelentős részének használatából mintegy kizárja a többi olvasót. Végül pedig a sok címleírást tartalmazó oldalon való keresés, vagy adatkiírás során könnyen eltéveszthetjük a helyet.

A CÉDULAKATALÓGUS ELŐNYEI

Ezzel szemben a cédulakatalógus állandóan naprakészen tartható, s rendkívül rugalmas. Új címleírások beosztása - bármilyen módon és tetszés szerint - történhet. A beosztandó címleírások számát és a bontás részletességét illetően csak a rendelkezésre álló katalógusfiókok száma jelenthet korlátozást. A cédulakatalógusok tartósak és nem csonkithatók. Egy katalóguscédula eltűnése általában nem jelent olyan komoly veszteséget, mint a kötetkatalógus egy lapjának hiánya. Bármilyen változtatás könnyen keresztülvihető, a hibák könnyen javíthatók. A katalógusfiók használatakor az olvasó a katalógus csak kis részét foglalja le és rövidebb időre, mint a kötetkatalógus egy kötetének esetében. Egyes cédulákról történő címleírás kiírása esetén kisebb annak a valószínűsége, hogy tévedünk, mint a sok címet tartalmazó oldalnál. Végül, a hagyomány is - bár ez nem szent és sérthetetlen - a cédulakatalógus javára billenti a mérleget. Ez különösen azért érdekes, mert használata rövid multra tekint vissza.

A CÉDULAKATALÓGUS HÁTRÁNYAI

A cédulakatalógusnak is megvannak azonban a maga hátrányai. Nem praktikus dolog a katalóguscédulákról másolati példányokat készíteni, bár egy másodkatalógus fenntartása nem sokkal több munkát jelent, mint az

eredetie. Ez, szerre csak egy cím látható és a katalógus csak korlátozott helyen használható; a könyvtár területéből is nagy részt foglal el. Érdekes lenne azzal a kérdéssel foglalkozni, hogy a cédulakatalógus által elfoglalt tér a könyvtár méretéhez viszonyítva számtani vagy mértani sorozat szerint növekedik-e. Tárolása drága szekrényekben történik; a katalógusfiókok készen 11-15 dollárba kerülnek. Több személy számára egyidejű használata meglehetősen kényelmetlen, bár részleges hordozhatósága csökkentette ezt a hátrányt. Ha a katalógusfiókban felborul a rend - a könyvtárosok réme - az ujrabeosztás következik. Végül, nehéz a besorolásban megtalálni a hibákat, bár ilyenkor az ösztönös megérzés is nagy szerepet játszhat. Hátrányos tulajdonságai ellenére a cédulakatalógus a könyvtárak éppoly szoros tartozékává vált, mint az olvasószolgálati pult.

KISÉRLETEK ARRÁ, HOGY A KÖTETKATALÓGUSOK HIVEN TÜKRÖZZÉK A KÖNYVTÁRI ÁLLOMÁNY GYARAPODÁSÁT - KEVÉS SIKERREL

Mivel a cikk egyik célja, hogy összehasonlítsa a katalóguskészítés két módját, röviden meg kell vizsgálni azokat a kísérleteket, melyek arra irányultak, hogy a kötetkatalógusok hiven tükrözzék a könyvtári állomány gyarapodását.

A pót, vagy kiegészítő katalógus készítésének módja a könyvtár anyagi körülményeitől függ: történhetik kötet, vagy cédulák formájában. Mindkettőnek azonos hátránya, hogy használójának kiegészítő betűrendet kell igénybe vennie.

A könyvtár ujranyomathatja az egész katalógust kumuláló kiadásban, de ez megint csak hamarosan felveti az újbóli kiegészítés problémáját - amellett, hogy rendkívül költséges. Sok könyvtár gyarapodási jegyzéket bocsát ki, mások az állomány egyes részeiről vagy különgyűjteményekről bocsátottak ki katalógusokat. A századfordulón divatnak örvendtek a könyvtárosok körében a rövid katalógusok. Mert bár tudták, hogy a cédulakatalógus sokat megold legsürgetőbb problémáik közül, mégis érezték, hogy szükség van a nyomtatott katalógus valamilyen formájára. Ennek megfelelően olyan rövid, illetve sűrített katalógusokat adtak ki, melyek a szerzők nevét (a rövid címet) és a művek jelzetét tartalmazzák.

CHARLES JEWETT KÖZPONTILAG ELŐÁLLITOTT KÖTETKATALÓGUS - TERVÉNEK BUKÁSA DE GONDOLATÁNAK GYŐZELME

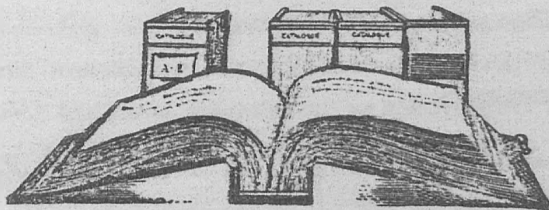
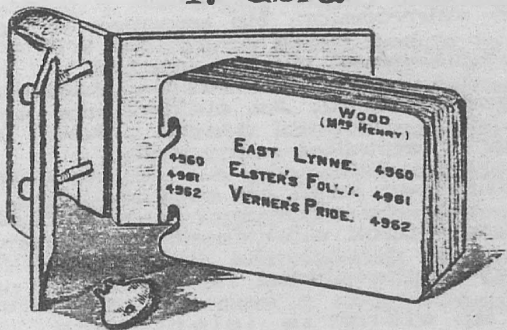
Charles C. Jewett kötetkatalógus készítésére vonatkozó terve valamennyi közül a legszemélyesebb volt. Mivel több könyvtár vásárolja ugyanazt az anyagot, Jewett azzal érvelt, hogy ha a könyvtárak ki tudnák küszöbölni egymás között a dupla munkavégzést, a kötetkatalógus esetleg életképes maradna. Azt javasolta, hogy az egyes címleírásokról készítsenek matricákat, ezeket a Smithsonian Institutionnál tárolják, ahol Jewett mint könyvtáros dolgozott és ahol - elképzelése szerint - a nyomdai munkát is elvégezhetnék. A kötetkatalógust megrendelő könyvtár a Smithsonian Institutionnak fizetné a kivánt lemezek összeállítási költségeit, valamint a nyomdai költségeket de megtakarítana minden szedési és korrektúra költséget, kivéve azokat az egyes címeket, amit ő adott meg. Javaslatának megvalósítása attól függött, elfogadják-e az érdekelt könyvtárak a katalógizálásra kidolgozott szabványokat. Terve több okból - főleg technikai jellegű okból, megbukott.

Érdekes azonban, hogy elképzelése nem semmisült meg teljesen. Ezt bizonyítja a Kongresszusi Könyvtár nyomtatott cédula szolgáltatása. A vezérelv itt is a párhuzamos munka megtakarítása. A rendelő könyvtár azonban nem a kötetkatalógus nyomdai költségeit viseli, hanem cédulasorozatot vásárol. Mindkét terv a maga módján rendelésre készült katalógus nyujt.

"FÜZŐS" KATALÓGUS

A "füzős" katalógus azon az elképzelésen nyugodott, hogy a cserélhető lapokkal ellátott kézírásos vagy gépirásos katalógus rugalmasabb és könnyebben kezelhető, mint a nyomtatott kötetkatalógus. A lapokat nyitható rendezőkbe fűzték, (4. ábra) ahonnan új lapok hozzáfűzésekor, vagy régi címleírások javi-

4. ábra

Az illeszhető, vagy "szabadlapos" katalógusok egy fajtája, ami megpróbálta áthidalni a könyv- és cédula-katalógusok közötti különbségeket és egyesíteni előnyös tulajdonságaikat.

tásakor bármikor kiemelhetők voltak. Tekintve, hogy nem irtak sok címet egy oldalra, a betűrend nem bomlott meg. A betűrend fenntartása érdekében új lapok is befűzhetők voltak. Ezt a típust tulajdonképpen iratgyűjtőbe foglalt cédulakatalógusnak nevezhetjük, mely természetesen nem viseli magán a könyvkatalógus egységes jellegét.

ÉS EGY OLYAN KISÉRLET, AMI EGYESÍTI MIND A KÖTET, MIND PEDIG A CÉDULAKATALÓGUS HÁTRÁNYAIT

Végül érdemes megemlítenünk a kötet- és cédulakatalógus elveinek egyesítésére irányuló utolsó kísérletet, mellyel Alexander Rudolph próbálkozott. A szerkezet, melyet Rudolph Indexer-nek neveznek, gyűrűvel összefogott lemezekből áll. A lemezek hatszögletű hengeren haladnak keresztül és - a szerkezet oldalán elhelyezett kar forgatásakor - üveg alatt jelennek meg. Min-

den egyes lemez 35 címet tartalmaz és mivel a szerkezet öt egymás mellé helyezett lemezből áll, egy fordulatkor 175 cím jelenik meg. Nem világos, vajon az egyes lemezek önállóan is mozgathatók voltak-e; feltételezhetően azonban nem. Ez a megoldásmód, ami különben megbukott, abból a szempontból volt előnyös, hogy az olvasó egyszerre több címet futhatott át és a katalógust a lemezen elhelyezett cédulák cserélésével - bizonyos fokig - kurrensen tart-hatták. A szerkezet megbukott, mert egyesítette mind a kötet- mind pedig a cédulakatalógus hátrányait.

"CATALOGUS EX MACHINA"

A fent vázolt katalógus-rendszerek sikerének legnagyobb akadálya nyilvánvalóan az volt, hogy a kísérletek különböző időpontjaiban a technika még nem állt a megfelelő színvonalon. Ha azonban a technika olyan fejlettségi fokot ér el, hogy segítségével minden kitűzött cél megvalósítható, akkor megfelelő rendszert dolgozhatunk ki. Az elektronikus számítógépek háboru utáni fejlődése jelenti ezt a technikai színvonalat.

Vizsgáljuk meg, mennyiben lehet ez segítségünkre. A számítógépek segítségével előállított katalógusok előnyeinek és hátrányainak vizsgálatakor azt tapasztaljuk, hogy segítségükkel nemcsak sok probléma nyert megoldást, hanem néhány új előny is jelentkezik.

CSODÁLATOS ELŐNYT JELENTENEK . . .

Tegyük fel, hogy a cédulakatalógus és a gépi katalógus előállítási költségei hasonlóak. A gépi katalógus bármikor naprakésszé tehető, s szükség és kívánság szerint bármikor készíthetők róla új nyomtatott példányok. Indigó segítségével közvetlenül maga a gép készíthet több másolati példányt. Abban az esetben pedig, ha bizonyos meghatározott számnál több példányra van szükség, offszet, vagy stenciles eljárással a xerográfia vagy egyéb fotóeljárások közbeiktatásával másolatok készíthetők a kívánt mennyiségben. A költségek nem ismétlődnek minden egyes tételnél. Ha az adatokat egyszer már betáplálták, szinte a könyvtárostól kigondolható minden alakban - persze a programozó ügyességétől függően - manipulálhatunk vele. A tárolt adatoknak ez a sokrétű kezelhetősége könnyen keresztülvihető feladattá teszi központi jegyzékek összeállítását, javítását, szakkatalógusok és statisztikai kimutatások készítését. Egyetemeken például az állománygyarapítási osztály könnyen megállapíthatja, mennyit költött az egyes szakterületeken és összesen, stb. Mindezek a lehetőségek csodálatos előnyt jelentenek.

Ez azonban az éremnek csak egyik oldala, mert ez a rendszer sem nélkülözi a hátrányokat. Hacsak nem nagykönyvtárról van szó, amely megengedheti magának saját számítógép fenntartását, a könyvtár elveszti katalógusa felett a közvetlen ellenőrzés lehetőségét. Előfordul, hogy a berendezés használatára várnia kell és nem juthat azonnal a géphez. Ezenkívül, a mágneses szalagok sokkal könnyebben tönkremennek, mint akár a cédula, akár a könyvkatalógus. Mivel pedig a katalógus végső megjelenési formája könyv alakú, a könyvkatalógus néhány hátrányos tulajdonsága is jelentkezik. A gépek hatásfoka ismétlődő folyamatok végzésénél, vagy adathalmazok gyors feldolgozásakor a legmagasabb. Ezért a kisebb könyvtárak úgy találhatják, hogy - hiába a még oly kitűnő technológia - a gépesített katalógus számukra mégsem praktikus; sokkal kifizetődőbb vagy legalábbis ugyanolyan jó, ha a kézi erővel végzett módszereket folytatják. Végül, kénytelenek vagyunk újból a nagy emberi mumust, a tradíciót emlegetni, ami most a cédulakatalógust részesíti előnyben.

NÉHÁNY SZÁMITÓGÉPPEL ELŐÁLLITOTT KATALÓGUS ISMERTETÉSE

Mielőtt összefoglalnánk az elmondottakat, megvizsgálhatunk még néhány számítógéppel előállított katalógust annak bemutatására, milyen munka folyik jelenleg ezen a területen, különös tekintettel a különböző formai elképzelésekre.

Az első példa a University of New Mexiko Library of the Health Sciences katalógusának egy oldala. (5. ábra) Azért is kezdhetjük ezzel a katalógussal, mert sok egyező tulajdonságot mutat fel az általunk jól ismert fajtákkal. Minden lényeges adat szerepel benne, sőt, felmerülhet az a kérdés, nincs-e belőlük a szükségesnél több, hiszen még a könyv centimétereiben kifejezett méreteit és illusztrált voltát is jelzi. Egy nemrégiben megjelent cikk ismerteti ezt a katalógust. (3.)

A 6. ábra a Monsanto Company Technical Information Center katalógusát mutatja be. Ez valamennyi fiókkönyvtár számára szóló központi katalógus, ami a bibliográfiai adatokon felül a lelőhelyet is közli. A hagyományos három elv szerint (szerző, cím, tárgy) épül fel. Eltekintve néhány csonka címleírástól, ami zavaró lehet, a katalógus tetszetős és éppoly könnyen áttekinthető, mint az előző példában szereplő.

(3.) Divett, Robert T.: Mechanization in a new medical school library. 1. Acquisition and cataloging. - Bulletin of the Medical Library Association, 53.vol. 1965. 1.no. 15-25.p. (6:123)

HG / 21/EL 3/961

ADARSANEL, ALBERT BRANDT, ED.

ELLIS, ALBERT, ED.

ENCYCLOPEDIA OF SEXUAL BEHAVIOR, EDITED
BY ALBERT ELLIS AND ALBERT ADARSANEL,
NEW YORK, HAWTHORN BOOKS, 1961.

2 V, ILLUS., 27CM.

QH / 312/AB 3/962

ABERCROMBIE, M.

DICTIONARY OF BIOLOGY, BY M. ABERCROMBIE
ET AL.,
CHICAGO, ALDINE PUB. CO., 1962.

254 P., ILLUS., 1UCH.

QZ / 206/AB 8/959

ABSTRACTS OF SOVIET MEDICINE

CANCER RESEARCH 1953-1959.
NEW YORK, EXCERPTA MEDICA FOUND., 1959.
709 P., 26CM.A TRANS. OF SOVETSKOE MEDITSYNSKOJE
REFERATIVNOJE OBOZRENIE ONKOLOGIJA, V.
5-9. ED. BY M. A. SISSONS.

WB / 200/AD 1/958

ADAMS, FRANK DENNETTE, 1892-

PHYSICAL DIAGNOSIS, 14TH ED.
BALTIMORE, WILLIAMS & WILKINS, 1958

926 P., ILLUS., 26CM.

WW / 100/AD 5/962

ADLER, FRANCIS M.

TEXTBOOK OF OPHTHALMOLOGY, 7TH ED
PHILADELPHIA, SAUNDERS, 1962.

560 P., ILLUS., 24CM.

WM / 460/AJ 5/961

ADLER, GERHARD, 1904-

LIVING SYMBOL, A CASE STUDY IN THE
PROCESS OF INDIVIDUATION,
NEW YORK, PANtheon BOOKS, 1961.

463 P., ILLUS., 24CM.

SCOLLINGEN SERIES 63.

5. ábra

Az Information Center of the Mon-
santo Company, St. Louis számítógép-
pel készült katalógusa. Itt az elrende-
zés - az oldal - az élelenség kihasznál-
lása érdekében - más,

6. ábra

A University of New Mexico Library of the
Health Sciences katalógusának egy oldala. Az
új technológia előnyeit felhasználva számítógép
alkalmazásával készült; formája azonban a már
jól ismert cédulakatalóguséhoz hasonló.

PAGE A 13

CONWAY HN	WEATHER HANDBOOK CONWAY PUB 1963	351.5	CO	C
COOKE MM & MARCUS J	ELECTRONICS & NUCLEONICS DICTIONARY MCGRAW HILL 1960	R621.3803	CO	D
COOLIDGE JI	INTRODUCTION TO MATHEMATICAL PROBABILITY DOVER PUB 1962	519.1	CO	C
COCMS WE	CONSTRUCTION ACCOUNTING & FINANCIAL MANAGEMENT FM DODGE 1958	692.	CO	C
COOPER JD	HOW TO COMMUNICATE POLICIES & INSTRUCTIONS BNA 1960	658.39	CO	C
COPPOCK JC	NORTH ATLANTIC POLICY THE AGRICULTURAL GAP TWENT CENT FUND 1963	338.1	COP	C
V COPSON DA	MICROWAVE HEATING AVI PUB 1962	664.8	CC	U
V COPSON HR & LAQUE FL	CORROSION RESISTANCE OF METALS & ALLOYS 2 ED REINHOLD 1963 /ACS MONOGRAPH 158/	620.1122	LA	C
CCREY ER	INDUSTRIAL MARKETING PRENTICE HALL 1962	658.8	CORE	C
COTTON FA	CHEMICAL APPLICATIONS OF GROUP THEORY INTERSCIENCE 1963	512.86	CO	C
COX EB	TRENDS IN THE DISTRIBUTION OF STOCK OWNERSHIP PENNSYLVANIA U 1963	658.1145	CO	C
CRISP RD	MARKETING RESEARCH MCGRAW HILL 1957	658.8	CR	C
CRISP RD	SALES PLANNING & CONTROL MCGRAW HILL 1961	658.8	CRS	C
CROSFIELD LTD	CAUSTIC SODA & CHLORINE IN THE SOVIET UNION CROSFIELD 1959 /EAST EUROPEAN CHEM IND 2/	R338.4766	CRG	C
CROSFIELD LTD	COST & PRODUCT DISTRIBUTION IN THE HUNGARIAN CHEMICAL INDUSTRY CROSFIELD 1962 /EAST EUROPEAN CHEM IND 8/	R338.4766	CRGO	C
CROSFIELD LTD	EASTERN GERMANY CROSFIELD 1959 /EAST EUROPEAN CHEM IND 3/	R338.4766	CRG	C
CROSFIELD LTD	HUNGARY CROSFIELD 1958 /EAST EUROPEAN CHEM IND 1/	R338.4766	CRP	C
CROSFIELD LTD	POLANDS TRADE IN CHEMICALS 1958 CROSFIELD 1963 /EAST EUROPEAN CHEM IND 9/	R338.4766	CRS	C
CROSFIELD LTD	SOVIET UNIONS CHEMICAL EXPORTS 1955- 1959 CROSFIELD 1960 /EAST EUROPEAN CHEM IND 4/	R338.4766	CRSO	C
CROSFIELD LTD	SOVIET UNIONS CHEMICAL IMPORTS 1955- 1959 CROSFIELD 1961 /EAST EUROPEAN CHEM IND 5/	R338.4766	CRSM	C
CROSFIELD LTD	SOVIET UNIONS CHEMICAL TRADE 1959-1960 CROSFIELD 1962 /EAST EUROPEAN CHEM IND 7/	R338.4766	CRS	C
CROSFIELD LTD	TECHNICAL PROGRESS & ECONOMICS IN THE SOVIET NITROGEN INDUSTRY CROSFIELD 1961 /EAST EUROPEAN CHEM IND 6/	R338.4766	CRS	C
CROSS PC & ALLEN MC	MOLECULAR VIBROTORS WILEY 1963	535.842	AL	C
CROSSWELL CM	INTERNATIONAL BUSINESS TECHNIQUES LEGAL & FINANCIAL ASPECTS OCEANA PUB 1963	658.22	CR	C

A harmadik példa az IBM kötetkatalógusa (4.). A fő különbség az előzőkhöz képest abban rejlik, hogy ez egy KWIC (Keyword-In-Context) repertorium, ezért benne a tárgyszavak szerinti megközelítés az elsődleges elem. A bibliográfiai részben a teljes címleírást közli, majd pedig a harmadik, vagy szerzői mutatóban közli a szerző nevét és az azonosító kódszámot. A katalógusok ezen fajtája gépi uton, minimális szerkesztői munka igénybevételével rendkívül gyorsan összeállítható. A fő probléma az, hogy az oszlopokat fényképezik, így nehezen olvashatók, bár betűi még mindig kétszer olyan nagyok, mint a Science Citation Indexben (5.), ahol oldalanként négy oszlop található.

Az előbb említett három példa a számítógéppel készült katalógusok bemutatására szolgált. A kötetkatalógusok szerkesztésének van azonban más módja is, amihez addíciós fényképező kamerát használnak fel. Ezzel az eljárással készítették 1960-1963-ban az Index Medicus, Kodak Listomatic kamera segítségével és IBM kártyák fényképezésével. Tulajdonképpen felesleges az IBM cédulák használata, az egyszerű katalóguscédulák is fényképezhetők. Jó példa erre a St. Louis Junior College District részére készített könyvkatalógus, ami a "Compos-O-List" nevű gép segítségével készült. (7. ábra). Az ábrán a szerzős rész látható. Ez az eljárás a kötetkatalógus-készítés jó és használható módja és bár formája nem mondható kifejezetten szépnek, egyesíti a könyvkatalógus előnyeit és előállítására rendkívül gyors.

Mind a gépi, mind pedig a fényképezési uton előállított katalógus vizsgálatánál - mindkettőnél szükséges a kurrenszé tétel - fő problémánkhoz, a pót és kiegészítő katalógusok kiadásának szükségességéhez kanyarodunk vissza.

389
B273
Introduction to geology.
Read, Hubert Harold, 1908-
Introduction to geology, by H. H. Read and Janet Wab-
con. London, Macmillan; New York, St Martin's Press,
1958.
1 c. 22 cm.
Includes bibliography.
Photocopy. - 4 x 6 cm.

301.451
173
Kness, Harold B. 1910-
The new world of Negro Americans. A study from the
Center for International Studies, Massachusetts Institute of
Technology. New York, John Day Co., 1952.
228 p. 22 cm.
Includes bibliography.

378
C153
Johnson, Byron Lamar, 1904-
California Study of General Education in the Junior Col-
lege.
General education in action: a report of the California
Study of General Education in the Junior College, by B.
Lamar Johnson, director of the study. Washington, Ameri-
can Council on Education, 1950.
1 vol. 28 p. 21 cm.

531
S115
Johnston, Edward Rowell, 1825-
Joint author
Boer, Ferdinand Pieter, 1912-
Mechanics for engineers: dynamics (17)
Ferdinand P. Boer, and E Russell Johnston, Jr.
2d ed. New York, McGraw-Hill, 1952.
628 p. 21 cm.

330.573
J78
Jones, Peter O'Leary.
America's wealth: the economic history of an open ec-
onomy. New York, Macmillan, 1952.
379 p. 22 cm.
Includes bibliography.

136.735
J 65
Jansky, Irene Editha, 1914-
The adolescent and his world. New York, Family Servi-
ce Association of America, 1952.
124 p. 19 cm.

327.73
J27
Jansky, Daniel.
Mexico and the Americans. New York, Praeger, 1955.
478 p. 22 cm. (Datto 228 cent)
Includes bibliography.

A "Library of the St. Louis Junior College District" könyvkatalógusok használatát vezette be, hogy fiókkönyvtárakat elláthassa állományjegyzékének sokszorosított példányaival. Az ábrán bemutatott katalógus a Kongresszusi Könyvtár céduláinak fényképezésével készült. A kötetkatalógus minden egyes kiadásakor az egész cédulakatalógust újra kell fényképezni.

7. ábra

(4.) Horváth Tibor: A KWIC Index és a permutált Index. - Könyvtári Figyelő. 11. évf. 1965. 5/6.sz. 367-381.p.

(5.) Bassola Zoltán: A Science Citation Index. - Könyvtári Figyelő. 11.évf. 1965. 5/6.sz. 382-392.p.

Összefoglalásként tekintünk át a kötet- és cédulakatalógus fő előnyeit és a számítógéppel készült katalógusok eddigi eredményeit.

Megteremtik-e számunkra a modern technológia vívmányai a kötet- és cédulakatalógus legkedvezőbb tulajdonságait egyesítő katalógust?

A kötet- és cédulakatalógusok jellemzői	Gépi katalógus		
	Igen	Nem	Talán
Néhány előny:			
1. Állandóan kurrens	X		
2. Rugalmas, új tételekkel bármikor kiegészíthető	X		
3. Korlátlan számú utalás és címleírás lehetséges	X		
4. Változtatások könnyen végezhetőek	X		
5. Hibák könnyen javíthatók	X		
6. Sokszorosított példányok használhatók	X		
7. Olvasható	X	X	X
8. Fényképeszeti úton másolható	X		
9. Hibák könnyen megtalálhatók	X		
10. Költségek nem túl magasak			X
11. Szakkatalógusok könnyen készíthetők	X		
12. A címleírás egyezeri költsége tételenként	X		
Hátrányok:			
13. Hely és szekrény szükséges		X	
14. Csonkítás és ellopás lehetséges			X
15. A kötetek méreteik és súlyuk következtében nehezen kezelhetők			X
16. Egyidejű használata több személy számára kényelmetlen			X
17. Szakkatalógusokhoz az adatok átdolgozása szükséges	X		

DR. PANGLOSS BIZAKODÁSÁVAL TEKINTHETÜNK A GÉPI KATALÓGUS ELÉBE . . .

A három oszlop áttekintése után megállapíthatjuk, hogy a jelenleg rendelkezésünkre álló technológia segítségével a katalóguskészítés szempontjából valóban előnyös helyzetben vagyunk. A legtöbb előnyt ui. megtartottuk, néhány hátrányt minimális alakban vettünk át és így dr. Pangloss bizakodásával tekinthetünk a gépi katalógus elébe, ami - a lehetséges világok ezen a legtökéletesebbjén - a lehető legtökéletesebb lesz majd.